

ACC. N:R **M. 9353**: 1-27.

Landskap: *Skåne* Upptecknat av: *Emil Jönsson*
Härad: *Luggude* Adress: *Norram. pr. Hornsberg*
Socken: *Väsby* Berättat av: *Svensson*
Uppteckningsår: *1944* Född år *1861* i *Väsby*

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

*Om böndernas arbete med jorden ^{för} och dess
svårigheter.*

Skriv endast på denna sida!

Landskap: *Skåne*
Härad: *Luggude*
Socken: *Wäsby*
Uppteckningsår: *1944*

ACC. N:R.

M. 9353:1.

Upptecknat av: *Emil Jönsson*
Adress: *Norrum pr. Hornsborg*
Berättat av: *Isse*
Född år *1861* i *Wäsby*

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Wad skulle de arme bönderna taga sig till?

Igenom alla tider har svårigheter för dem som brukade jorden varit ganska betydliga i många avseenden, ty det vill verkligen synas som en förbannelse, som av vår Herre uttalades, då Adam drevs ut paradiset. "Förbannad vare marken för din skull; med bekymmer skall du nåra dig på henne i alla dina livsdagar. Törne och tistlar skall hon bära dig." et c. Att det nog samt gått i uppfyllelse synes just vara den egen- skapen, vid allt jordbruk, att vad som helst men

nickan står, så vill alltid ogräset laga överhand.
Därför har det i alla tider utgjort en fråga, på
vad sätt jordbrukare skulle kunna bekämpa o-
gräset, så att de odlade växterna, åtminstone kun-
na vinna överhanden. I alla tider har så en, så
en annan fabrikör försökt att lura bönderna att
köpa nya redskap, och ofantliga svårigheter för så-
dana utgifter ha också uppstått, isynnerhet som
det vanligen visade sig vara sämre det ena med det
andra eller det nyaste sämst. Om de gamles red-
skap från 1700-talet till början på 1800-talet, med
deras år och träpinneharvar är ju ej annat än ta-
la om nödfalls-åtgärder för brukande av jorden.
Var inte jorden överlagts och inte gödslats, hur
skulle något annat än ogräs kunna växa? En
gammal bonde uttryckte sig: "läsa och inte förstå
det är som plöja och inte så, der växer inte annat
än ogräs." Det enda sädeslag man gödslade till

ACC. N:R M. 9353:3.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

var rågen, men gödslen var så urlakad och kraft-
lös, till större delen, genom värde-löshet och okunnig-
het, ännu som endast en ringa mängd kunde samlas av
vinter-utfodringen. Om sommaren blev gödslen kring-
spridd på jälad-markerna, eller i de olika betes-
vängarne, som efter 1825, blevo inhägnade med sten-
murar. Gödselmedel försöktes på många sätt och
slag. På den tiden trodde man att blandning av fle-
ra slags jord skulle vara av drivande verkan på
alla sorters gröda och lantbruksböcker utgavs
derom. Jag minns då jag var 3 eller 4 år gammal
så hade min far köpt en eller 2 säckar av nå-
got gråblått ämne, som var i fasta knölar, vil-
ka han krossade och gned till fint pulver, på logen.
Han sade att det hette "quano", och kostade mer än
20 kronor (piksdaler) för varje säck, men jag tror det var
tunnare säckar, i storleken. Det var alltså 1864 eller
1865, men aldrig, varken förr eller senare, har jag

hos någon, sett detta slags gödsel. Men jag fick se
det på, då jag blev äldre, vad det var för något.
Det var bräda sigelträck, som i årtusenden sam-
lats på öar i Stora oceanen, i sådana massor,
att det betäckte dem till hundratalens alnars tjocklek,
så att segelfartygen kunde lägga sig intill och me-
delst en ränna eller tratt, låta guanon rinna
ner i fartygen. Denna ränna var av segelduk,
och guanon var rykande torr, men packades
klumpig under björren, som kunde, i den ti-
den, taga flera månader, därför man ej be-
hövde undra över att priset på guano-gödseln blev
dyrt. Att gräva upp mergel, ett slags kalkblandad
lera och lägga på åkerjorden, blev en allmän över-
gång, på 1860-70 talen, varom ännu vittnar de
vattenfyllda gravar, som finnas å alla hemman.
Det ville signas, som detta, att "merglä" gjorde god
verkan, men utnagrade med tiden, åkerjorden

var före man påstod att det gjorde rika föräldrar
men utfattiga barn. Verkligen hade det mer
landet den egenkapen med sig, att när kalken
i mergeln gjort sin verkan, så var själva leran
grar och beskade ofantligt med tistel och mye-
cket annat ogräs som att rent av utrota gröterna
av de ädlare växterna. Man hade ännu ej
begynt med någon konst-gödning, men en kioh-
skul Persson i Helsingborg, satte upp en konstgöd-
ningsfabrik 1870, i Helsingborg och denna fabrik
hastigt utvidgades och blev ett uppsving för hela
landet, ett millionbolag, som hade även i Norge
fabriker, vilka dock av norrmännen, helt enkelt,
fråntogs den rättmätige ägaren, vid Sveriges
och Norges unions-upplösning. Denna gödning
kallades för "super-fosfat", och var ett fint pulver
som skulle sås med hand. Om man förestäl-
ler sig, att man har en snus-dosa och får det i

med tummen och pekfinger, en pris efter annan
och kastar framåt på åkern, så för vart eller vart-
annat steg, må man tro att det hade god verkan.
Att böja var två sorter; en 10 procentig, en 20 pro-
centig. Den förra 7 riksdaler för 10 pund (= 85 kilo) och
den senare 14,50 riksdaler. Det var omöjligt att kunna
så dubbelt så tunt av 14,50 säcken, som 7 kronors.
Således nådde en 14,50 säck ej så långt som 2 sjukro-
nors säckar. Jag hörde folk säga: jag såg lika tjockt
antingen det är av den dyra eller den andra so-
ten. Att det då bleve kraftigare gödslat, men priset
var huvudsaken. Men jag var i Helsingborg och
såg huru åkardrängarna körde till hafstranden
och läste, hundradtals lass snursand och körde den
till gödselsfabriken. Sanden skulle utgöra huvud-
beståndsdelen i konstgödseln. När man ville
räkna med vad som egentligen icke gjorde någon
nytta för åkerjorden, så kan man säga att sanden

säcken, arbetslönen, fabrikenes vinst, handlarnes vinst, och frakten, så kan man förstå att det möjligen kunde vara så mycket som en spusta sa av fosforsyra och en smula av kalkstoft i varje säck gödsel som gick ut från Helsingborgs gödselfabrik. Godt kännetecknare på konstgödsel var, om den vid sådden kunde ryka bra i ögonen och näsan på den som sådde, så att ögonen vann och ryningar upphörligen, samt att skinnets på näsan blev så rött, om man tog sig med fingrarna om näsan. Men icke desto mindre, så gjorde köp-gödseln någon verkan och det utspreds rykte, att man behövde endast ge halv gödning av den naturlige gödseln till vete. Jag var ju med på flera av böndernas "gödselgille" och hörde med hästarne ut i åkrarne som skulle gödslas till vete. Husbonden skulle alltid hacka av gödseln och det gjordes uppehåll medan han högg till ett hack

med gödselhackan, till en liten bunke, så stor
som en vanlig hatt, och kördes så fram ungefär 20
alnar, der det åter stannades, eller i förbifarten högs
med gödselhackan en lika den liten gödselbunke.
Detta skulle kallas "halv gödning", men i själva ver-
ket var det icke ens fjärdedels gödning, emot den
vanliga råg-gödnigen. Men det blev likväl bra
vete, ty den gamla odlade jorden var ej förut be-
sädd med vete, utan endast råg, korn och annan
vårsäd och varit lätt besäddad. Nå ja, det blev
bra vete i 5 a 6 år. Men så kom det något som
kallades för "brand" eller sot i vetekornen, så att
om inte utsädet genomblöttes med kopparvitriol
och vatten, så var man säker om, att vart enda vete-
korn blev fullt av svart pulver likt sot. Om det
var en del som undgått smittan, så smet det
smittade ned det friska, så att den säden dugde
snarast till svin, och luktade vid tröskningen.

likt sill-lake. Tröskmännen blevo sotfärgade i ansiktet. Men om även, som sedermera, alltid måste göras, utsädet betats i vitriolen, och vetet blev alldeles friskt och felfritt, så var vetet så styft i halmsträckt, att tröskning med slagtrösk ("plejel") var svårt och gick ej att tröska utrent, utan med grova hästvandringsmaskiner. Sådana anskaffades av många. De kostade 5 a 6 hundra riksdaler och drevs med 2 par hästar, men så kunde den liggande "vandringen" även användas att skära hackelee med. Otaliga äro de olyckor som förorsakades av dessa tröskor och dessa liggande vandringar. Större delen av dessa olyckor, råkade ljuvtimmen, då de vid något ärende, kommo med sina hjolar i beröring med järnstrålen, vilken hästarne måste träda över vid varje omgång. Inart uthorn ifrån England, en slags forfat götsel, som ägo samma vigt i minsta möjliga utrymme,

och gjord av slagg, krossad järnslag, finmalen och
siktad, fin som dammet i luften och kunde, liksom
all konstgötsel, ej säas utan i lugnt väder. Endast
en och en halv kubikfot till 100 kilo. Många fa-
briker och smeder tävlade med varandra, att in-
te lilla bönderna, än ett och än ett annat slags red-
skap, som voro utomordentligt nyttiga och fördel-
aktiga. Men vanligen visade det sig snart, att det
varat de överträffade de gamle, var endast priset.
De största bönderna, ävensom herrgårdarne, skulle
ju gå före i spetsen, med att skaffa nya, som de trod-
de, bättre jordbruksredskap. Jag såg ett slags tre-
pinna-klöfsa, som var av så grovt järn, till både
bålen och pinnarne, att ett par hästar inte kunde
draga den, utan 2 par hästar nästan dertill, om den
skulle kunna dragas. Den kallades "Exstirpator"
och gick alltså djupt i jorden. Likaså skaffades
på herrgårdarne något som hette grundplog eller

"alf-plog", också "djup-plog". Denna kunde plöja
ned en åker under jordytan, men en vanlig plogfåra
skulle plöjas först och i denna kördes "djup-plogen",
men fordrade 2 par hästar. Men man blev snart
av-vand med dessa djup-redskap, isynnerhet
som ner under matjorden finns sten i myckenhet.
Även ångplog användes på herrgårdarne, men
den måssa av stora stenar som plöjdes opp, var
så betydlig, att jorden såg ut som en enda stenbun-
ke. Men sådana redskap behöfve ju inte de så
kallade småbönderna bry sig om, men de hundra-
de sorters redskaper, det nyaste, nästan alltid sämre
än det gamla, som bara i min tid ha haft sin ö-
vergång, äro ej om enöjliga att omtala. Dock några
av dem får jag omnämna. Av trä gjordes bälar-
ne till allra flesta redskap och beslaglades till en
böjjan, men med tiden gjordes de av bara järn.
Det var plog, åder, klöfsa, och harv. Klöfsa av tre bälar,

med släta krokpinningar, med gäsfotpinningar, med
slät-skottspinnar, trekant-gäsfotslöfs, slät rak-
pinns harv, koppelharv, skrubbe harv, gäsfotkoppel
krokpinnskoppel, tallriks harv, fyrakoppeltkrokpinns,
mullharv, trumla, mullskoffa, hästräfsa av trä utan
hjul, hästräfsa med hjul, fjäderharv. Alla dessa
redskap ha sedan 1900 gjorts av bara järn
och tillkommit rotfrukts och skördemaskiner.

Men den gamla frågan finnes ännu kvar omli-
gen, huru man skall bliwa tvithograsen och på
billigaste och säkraste sätt, kan öka skörden.

Man skall ju veta, att i alla tider har det ju fun-
nits gamla bönder och på deras erfarenheter skulle
kunna byggas. De hade kommit underfund med,
att för mycket vatten i åkern var skadligt, varför
också första vilkor för bra och lönsamt lantbruk skul-
le vara åkerjordens torrläggning. Det skedd medelst
små diken $1\frac{1}{2}$ alm breda och ofta endast $\frac{1}{2}$ alm djupa,

och för öfrigt med vattenfäror emellan varje tege i vintessåden. Även praktiserade de gamle med lätt plöja så lätt som möjligt, och likaså köra lätt med årder och andra redskap. Jag hörde ofta hur gamla bönder klagade på sina söner och drängar, över att de kunde ej vänta på att få bra såd, ty de köra mycket för djupt i jorden. Dessa gamle stödde sig på både sina egna och sina föräldrars erfarenheter, och verkli- gen kunde det hända att i "torra årsgångar", att dessa otillräckligt avdikade åkrar, buro rikligare gröda, än de der djupare torrlagts. Men så också var det or- saken till, längre fram i tiden, då vete begynte säss, och jorden djupare arbetades, och förut ej varit djupt ar- betad, att vete blev så bra endast med nästan ingen gödsling. Då troddes att det var korstgödringen som drev, men det var säkert djup-bearbetningen, som var orsaken. Men så borde man ej alltid rätta sig efter de nye lärarna, som en tid utspredda tal om att ogräs

be kämpades och betydligt större gröda erhöles,
genom att överharna vettet om våren. En patron
på en större gård, gjorde då grundligt det han lärt
i lantbruksskolan. Han satte på med en stor
klöfsa och klöfsade 10 tunnland vete så grundligt
att inte ens så mycket vete blev skördat som utsädes-
mängden. Han fick ju erfarenhet.

Dräneringen medels tegelrör som medlades i
jorden blev mer och mer vanligt och otvivelaktigt
nog också till stor fördel för lantbrukets utveckling
efter mörklingsperioden. Man har försökt
vid lantbruket, med mångahanda växtslag, med
mångahanda sammanlutningar, såsom mejeri-
er, sockerbruk, slakterier, med flera, men alla sam-
manslutningar, så snart de icke ägas uteslutande
av bönderna själva, så äro de i fara att gå omstå-
dels genom de utomståendes använd och motcon-
currens. Men den röda tråden genomlöper tiden

lantbruk alltjämnt, nemligen, att få bort ogräset, mera rationalisering och dermed förbilligande av lantbruks-produkternas framkaffande, eller också att kunna driva upp priserna på jordbruks-alsterne, så att folket vid jordbruket finge lika för-måner som öfriga folk-grupper.

Den gamle jordbrukar-befolkningen före vår tid i-från 1700-tallets slut och in i 1800-tallets förste årtionde sträfvade ju efter att göra jordbruket själv-försörjan-de, på liknande vis, som det nu talas om att Sveri-ge bör kunna vara själv-försörjande, det vill säga, att kunna leva sitt liv utan att behöva hjälp eller import från andra länder. Jag hörde huru en av trak-tens störbönder skulle skrifta för en av de gamle bönderna, om huru enkelt det varre nu för tiden att sköta jordbruket. Han sade: "snart kan man ha gödsel till ett stort fält, i den ena västfickan". Den äldre svarade: "Ja, och skörden i den andra västfickan".

Derföre när man vet att de gamle misströtte det
nya bruknings-sättet, i synnerhet som det kostade
mycket pengar. Man ska tro att bönderna icke tröt-
te ut sina pengar på handlarne i den tiden. En från
Amerika återvändande kusin sade att Sverige var
så mycket bättre än Amerika, i två hänseende och
det var, att här fanns fattighus och landsvägar, vilket
icke fanns i Amerika då, nästot han 1875. Men på 1840 och
50-talen då allmogen mest säknade sin förmögenhet
i daler, hände ofta att det kunde bero på ett eller annat
tusen daler, om gifternål skulle bli ar eller afslås.
Lå hörde jag talas om hur en ung man från Buske-
röd, kom till en bonde i Ingels-träde, och skulle fria
till hans dotter (döter som det hette). Fästernamnen fria-
ren blev väl emottagen och allting var bra, men den
bonden utlovade endast fem tusen daler i hemgift
med dottern. Men friaren ville promt ha sjutusen
daler. Efter en väst behållande från friarens sida, så

medgav bonden att han kunde väl höja opfr
herrgiften till sex tusen daler, men längre ville
han inte gå. Friaren gick och bonden följde med
honom ut på farstu-stenen. Der räckte friaren
ut handen och sade: "Lär jag siutusen, annars går
jag ou till Per Pål i den andre byn". Då måste
bonden giva med sig och giva handslag och löfte om
siutusen daler med dottern. Det var måhän-
da nödvändigt att skaffa pengar på sådant sätt,
eftersom utlösning fick ske till de andre syskon-
en av den som skulle övertaga fädernesgården.
Men samma fråga föreligger alltjämt, huru
gorden ska kunna föda och fostra tillräckligt
mycket folk, liksom i forna tider, då ett större an-
tal meniskor på varst hemman funno sin berg-
ning. Bönderna kunde giva så kallade "undantag",
till föräldrar, betala utlösning till syskon, under-
hålla fattiga genom att tillåta dem tigga, under

- hålla kyrkor och landsvägar och alla vägar, samt
betala kronoskatt och tiorde till präst och klockare.
Männe det just berodde på att det lilla grand jor-
den avkastade hade så stort värde och betalades så
bra, i förhållande till arbetet? Men allt efter som
arbetarne kunde finna större betalning, än kost,
logi och en liten penning för ett helt år, på övergå-
-ss de mer och mer jordbruket, och nu har det gått
så långt, att böndernas egne barn, varken vilja
eller kunna vara jordbrukare. Hundrade sort-
-ers bostemedel föreslås, både av enskilda och själ-
-va riksdagen. Bland alla förslag tycks fr-
-amgå att övriga folk-klasserna ropa på, mera
rationell jordbruks- skötsel och derav en ofantlig
produktion, så får ju lantbrukarne så stora
incomster, att priserna inte alls behöva höjas på
deras produkter. Övriga folk-klassor veta således
inte att desto mera en lantbrukare producerar

destomera kostar det, ty mer folk, och förhåll-
andet är ju sådant, om vi skola jämföra förra
tider med nutid, att då en bra dräng hade på 1860-
talet 8 skilling = 1/7 öre om dagen, så har nu en bra ar-
betare, på 8 timmar 12 kronor d. v. s. 72 gånger så
mycket och den förra 12 timmar, men den senare
endast 8 timmars arbetsdag. Således kommer vinsten
på löstagen ökning av produktionen, endast att
stanna i arbetarnes förningbärs. Men en
stor del av de övriga folk-klasserna vilja inte ens,
om än de få 1.50 kronor i timmen, var dag hela året om
(i 8 timmars dagar) ändå röra vid jordbruksarbete, ty
de bli ju smutsiga och i synnerhet fruntimren
våga ej röra vid sådant. Man behöver således
ej tala om ökning av produktionen, ty det är allde-
les omöjligt att skaffa arbetsfolk, utan en given
förlust är det i varje fall, om än folk kunde legas.
Detta nutidsläget är, om än kris och krigshändelser

Tagas undan och normala tider än inträffa, ändå genom den allmänna och lika rösträtten, är böndernas sak, så kringskuren genom den diktatoriska arbetarlagstiftningen, att det är en av bondeklassen allmänt härd sak, varför det ej behöver vidare diskuteras. Intressant är, att komma ihåg hur de gamle bönderna, i början på 1800-talet kunde dra sig igenom med att livnärva mera folk, och med små resurser. Men deras små pretentioner på livet och deras förmåga att arbeta och taga vara på det lilla, och sparsamhet i allt, gjorde att de även i den tiden kände sig belåtna med tillvaron. En präst här, som hette Strandmark sade: Förr var det "Du" o "Jä", små hus o små bra, men nu är det "I" o "Vi" o stora hus, men ingenting i.

Märkligt är att veta något om deras experiment med att framkalla gröda. Man kunde få se stora gött på lerjord, der ett slags gula blommor, som

vi kallade för "Döshulta solsickor", mer än alms-
långs, tagit så pass överhand, att tjockleken på
på massan, kunde knappast genomskäras med
lien. Men annars var der sött havre och horn,
men endast ett eller annat strå av dessa sädes-
slag kunde upptäckas. Likadant var det med
åkerkål och åkersenap, samt för örrigt ymnigt
växande ogräs av alla slag. I gamla lantbrukets
böcker av Curdeberg, förordas rostad lera, så-
som förbättringsmedel, men som det fordra-
des, dels ugnar och dels en myckenhet bränsle,
så var det ju svårighet att bränna eller rosta,
d. v. s. endast genomvärma den råa lera, varför
ej detta förbättringsmedel kunde framställas i
någon större myckenhet. Hårdare bränd lera
och krossad, var nyttigare, men var ju ändå svå-
rare att anskaffa. Men lera av torkade lervägg-
ar i gamla hus, järnte gammalt kalkbruk och

set, var också ett beprövat jordförbättringsmedel
men kunde ju heller aldrig framskaffas i stö-
ra mängder. Mulljord på sandjord och sand på
mulljord ansågs mycket fördelaktigt. Till och
med grovt klapperstens-grus på mossjord gjorde
betydligare skördeökning, i många år, som jag
själv försökt, alla dessa jordförbättringsmedel,
utom den rostade leran, men det försökte man
fär. Bränning, icke allena vid nyodling,
praktiserades av några av de gamle före 1870.
Ett sätt var, att som de gamle trodde, låta jorden vila.
Man föreställde sig att jorden bleve trött av att
geva säd för jämt. Därföre lät man åkern ligga
i något år att vila sig, men desto rikligare groi-
de gräs av alla slag. Till slut blev ju trädesbru-
ket fört med ingen annan bearbetning, än
avbetning med får, eller unghästar, om som-
maren. I början av september kördes trädan upp

och gödsel lades på samt harvades och bereddes till rågsådden. Men efter hand blev man mera angelägen om att driva trädan flera gånger, under sommaren, samt låta ogräsfri gräs och förstoras i flera omgångar innan det gödsledes till rågen. Konstgödding förekom inte innan 1877. Vid den beredningen av trädan med flitig bearbetning, hörde också att klöpsa och halva upp så mycket "twickrot" som möjligt och senla i hop den på trädan, i bunkar, och tända eld på dem när torr väderlek gjorde tjenligt der- till. Sedan med järnräffor och grepar hop- samlat twickroten över hela trädan, så skaffades folket vars en råghalms viska (en "klippa" av slag- tröskad råghalm) och tändstickor. Så sattes en ur klippan utdragen viska, i brand och anbring- ades i kontakt med en twickrotsbunke, och när denna fattat eld, sprang man skyndsamt, med

den brinnande halmviskan till en annan
kwick-bunke, och satte eld på denna, snart fort-
for så länge halmviskan ansågs kunna tända.
Men snart kunde bli trungen att lägga litet torr
av råghalmen in under i bunkar der det ej ville
fatta eld. Vid passelig vind var det lättare att
på bunkarne att brinna, och nöjsamt var det,
när stor rök från hela fältet gick upp över byn.
Men tog vinden till att blåsa hårdt, så att det kun-
de vara hotfullt för närliggande hus och gårdar,
så fick man skaffa folk, att gå vakt till elden
släckts. När sådan "kwick"-blänning försig-gått,
så brändes ofta upp en del av den myllan som
låg under bunkarne, och som torkats genom
värmen, men ask-plättarne efter de brände
bunkarne, syntes året efter, på den frodigare råg-
-en, vid skörden. Jag försökte att gå bort kwick-
-roten av fältet, och lägga den till torknings, samt

derefter tröska den med plejel. När så kvick-
roten risstades (shakades), blev den det prakti-
-gaste kreaturs höfoder, som gärna äts av alla
husdjuren. Arbetaamt var det, men så blev
inte heller myllan opp-bränd. I stället för
mergel, som ju var kalkhaltig, försökte många
kalka genom att så kalkmjöl. Detta gör god ver-
kan på kalkfattiga jordar. Agenter av alla slag
ha alltid kringstövrat och prejat bönderna med
nya jordbruks-redskap och ännu, efter som
jag i all min tid minns, tycks denna grenen
ej vara fullvuxen. Men den frågan från ge-
-mamt, om ogräsets utrotande och lantbru-
-kets bäringhet i förhållande till andra yrken är
ännu föremål för riksdagen. Många ha för-
-sökt, och jag med, att få ogräset att växa av alla
krafter och se om inte det skulle löna sig.
Det gällde då att inte köpa, varken klöver eller

eller annat gräsfrö, eller konstgödsel. Vi
sädde ladesmålet, d. v. s. det frö, ogräsfrö, som
föll av det inhöstade höet, ja t. o. m. tröskade
vi höet och togo vara på fröet och sädde det. Det
växte i flera års gräs-vall, men blev ej så frodigt
och var besvärligt att så. Senare såddes, på
marknadstorgen, klöverknopp, för 2 o 3 kru-
nor pr säck, olika skrymmar, även som spurgel-
frö, men huvud-beståndet. Den var ogräsfrö.
Vissa år kunde ogräs-vallarne lämna t. o. m.
frö av ludd-totet till avsak och detta var en ef-
terfrågad vara. Der som vildt gräs växte an-
sågs av de gamle säson fördelaktigast att
alltid låta det ligga till äng. I lövskogarne
"risades", rävsades löv och ris, som föllit om vintern
och samlades till strö under kreaturen, brändes
eller till rökning av malt eller fläsk. Pengar
skulle ej uttas i tvingande nödfall utläggas,

men så voro också onenniskorna, i den tiden,
så anspråkslösa, eller vad man ska kalla så-
dan fattigdom, som min Mor berättade, att
en dyktig ordentlig arbetare, gift, men hade
varken klocka eller almanacka i sitt hus.

De gamle hade ordspråket: "att den som ej tar
vara på styvern, får aldrig dalern, och den
som ej tar vara på dalern, får aldrig rikeda-
lern." Sparsamhet var en dygd och troligen
leddes den mycket i förening med arbetsam-
het till de gamle böndernas otroliga förmå-
ga att kunna föda en myckenhet folk och,
vara i det närmaste själf-försörjande ge-
nom tiderna.